

La morte di Giuliano

(1) Hinc nos egressos Persae cum saepe adffliti peditum stabiles pugnas horrent, structis insidiis occulte comitabantur, altrinsecus viantes catervas a celsis collibus explorando, ut id suspicans miles ad usque perpetuum diem nec vallum erigeret nec sudibus se communiret. (2) Dumque teguntur firmiter latera et exercitus pro locorum situ quadratis quidem sed laxis incedit agminibus, invasa subito terga pone versus arma cogentium principi indicatur, etiam tum inermi ad speculanda anteriora progresso. (3) Qua concitus clade oblitus loricae, scuto inter tumultum adrepto, properans ultimis ferre suppetias, revocatur alio metu, qui etiam antesignanos, unde discesserat, paria perpeti nuntiabat. (4) Quae dum sine respectu periculi sui redintegrare festinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias, ac sinistro cornu inclinato acriter superfusus, faectorem stridoremque elephantorum inpatienter tolerantibus nostris contis et multiplicatis missilibus decernebat. (5) Verum principe volitante inter prima discrimina proeliorum exiliuit nostra succinctior armatura, aversorumque Persarum et beluarum suffragines concidebat et dorsa. (6) Quos cum Iulianus cavendi inmemor diffluisse trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonstrans, irasque sequentium excitans, audenter effunderet semet in pugnam, clamabant hinc inde candidati, quos disiecerat terror, ut fugientium molem tamquam ruinam male compositi culminis declinaret; et, incertum unde, subita equestris hasta, cute brachii eius praestricta, costis perfossis haesit in ima iecoris fibra. (7) Quam dum avellere dextra manu conatur, acuto utrimque ferro digitorum nervos sensit excisos, et provolutus iumento praesentiumque veloci concursu relatus in castra, medicinae ministeriis fovebatur. (8) Moxque ubi lenito paulisper dolore timere desiit, magno spiritu contra exitium certans arma poscebat et equum, ut reviso proelio suorum fiduciam repararet ac videretur sui securus alienae salutis sollicitudine vehementer adstringi: eo vigore licet in negotio dispari, quo Epaminondas ille dux inclitus letaliter apud Mantiniam saucius et revector ex acie conquirebat sollicite scutum. Quod cum vidisset propius, laetior vi vulneris interiit, et qui animam intrepidus amittebat, iactuxam clipei formidavit. (9) Sed cum vires parum sufficerent voluntati sanguinisque profluvio vexaretur, mansit immobilis, ideo spe deinceps vivendi absumpta, quod percunctando Phrygiam appellari locum ubi ceciderat conperit. Hic enim obiturum se praescripta audierat sorte. (10) Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu est, quo quantoque ardore miles ad vindictam ira et dolore ferventior involabat, hastis ad scuta concrepans, etiam mori si tulisset fors obstinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, et aestus calescens officeret alacritati membrorum, tamen velut exauctoratus amisso ductore sine parsimonia ruebat in ferrum. (11) Contra animosius Persae sagittarum volantium crebritate conspectum sui rapiebant oppositis, quos elephantum tardius praecedentes magnitudine corporum cristarumque horrore pavorem iumentis incutiebant et viris. (12) Concursus itaque armatorum et cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri procul audiebatur, quamdiu satietate vulnerum partibus fessis nox diremit certamina iam tenebrosa. (13) Quinquaginta tum Persarum optimates et satrapae cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena et Nohodare potissimis ducibus interfectis. Obstupescat magniloquentia vetustatis diversis in locis proelia viginti Mar-

celli; Sicinium Dentatum adiciat ornatum militare multitudine coronarum; miretur super his Sergium, qui viciens et ter vulneratus est in variis pugnis, ut fertur, cuius posteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adreas sempiternis maculis obumbravit. Deformabat tamen tristitia laetiores eventus. (14) Dum haec enim post discessum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato et Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magister: Salutius praefectus, actus in exitium praeceps et opera sui apparitoris ereptus, Phosphorio amisso consiliario, qui ei aderat casu, evasit. Et fugam... palatini quidam militesque per multa discrimina occupato castelli vicini praesidio, post diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.

(15) Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circumstantes adlocutus est demissos et tristes: “Advenit, o socii, nunc abeundi tempus e vita inpendio tempestivum, quam repositi naturae ut debitor bonae fidei redditurus exulto, non ut quidam opinantur adflictus et maerens, philosophorum sententia generali perdoctus, quantum corpore sit beator animus, et contemplans, quotiens condicio melior a deteriore secernitur, laetandum esse potius quam dolendum. Illud quoque advertens, quod etiam dii caelestes quibusdam piissimis mortem tamquam summum praemium persolverunt. (16) Munus autem id mihi delatum optime scio, ne difficultatibus subcumberem arduis, neve me proiciam umquam aut prosternam, expertus quod dolores omnes ut insultant ignavis, ita persistentibus cedunt. (17) Nec me gestorum paenitet aut gravis flagitii recordatio stringit: vel cum in umbra et angustiis amendarer, vel post principatum susceptum tamquam a cognatione caelitum defluentem immaculatum, ut existimo, conservavi, et civilia moderatius regens et examinatis rationibus bella inferens et repellens, tametsi prosperitas simul utilitasque consultorum non ubique concordent, quoniam coeptorum eventus superae sibi vindicant potestates.

(18) Reputans autem iusti esse finem imperii, oboedientium commodum et salutem, ad tranquilliora semper, ut nostis, propensior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem et morum, gaudensque abeo, sciens quod ubicumque me velut imperiosa parens consideratis periculis obiecit res publica, steti fundatus, turbines calcare fortuitorum adsuefactus. (19) Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici fide fatidica praecinente. Ideoque sempiternum veneror numen quod non clandestinis insidiis nec longa morborum asperitate vel damnatorum fine decedo, sed in medio cursu florentium gloriarum hunc merui clarum e mundo digressum. Aeque enim iudicio iuxta timidus est et ignavus qui, cum non oportet, mori desiderat, et qui refugiat cum sit opportunum. (20) Hactenus loqui, vigore virium labente, sufficet. Super imperatore vero creando, caute reticeo, ne per imprudentiam dignum praeteream, aut nominatum quem habilem reor, anteposito forsitan alio, in discrimen ultimum trudem. Ut alumnus autem rei publicae frugi, opto bonum post me reperiri rectorem”.

(21) Post haec placide dicta familiares opes iunctoribus velut supremo distribuens stilo, Anatolium quaesivit, officiorum magistrum, quem cum beatum fuisse Salutius respondisset praefectus, intellexit occisum acriterque amici casum ingemuit, qui elate ante contempserat suum. (22) Et flentes inter haec omnes qui aderant auctoritate integra etiam tum increpabat, humile esse caelo sideribusque conciliatum lugeri principem dicens. (23) Quibus ideo iam silentibus ipse cum Maximo et Prisco philosophis super animorum sublimitate perplexius disputans,

hiante latius suffossi lateris vulnere et spiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit medio noctis horrore, vita facilius est absolutus anno aetatis altero et tricensimo, natus apud Constantinopolim, a pueritia usque parentis obitu destitutus Constanti, quem post fratris Constantini excessum inter conplures alios turba consumpsit imperii successorum, et Basilina matre, iam inde a maioribus nobili.